

lógiai és jogi státuszát idegenek, androidok, MI-k stb. ingatják meg, vagyis inkább a technológiai sci-fikre és a biopunk alkotásokra jellemző látásmódról van szó. A fantasy közelítése ehhez a tartományhoz azt eredményezi, hogy a közvetített problémakör szempontjából a műfaji stabilitás másodlagos elvárás lehet csak. Eddigi három regénye alapján Moskát Anita pozíciója olyan térben helyezhető el, melyet Margaret Atwood és Ursula K. Le Guin egyes műveivel szokás szemléltetni, hiszen többek között ennek a két alkotónak köszönhető a spekulatív fikció mainstream felőli elismerése. A *Horgonyhely* esetében pedig a világépítés és a geopoétikai érdeklődés alapján releváns párhuzam lehet N. K. Jemisin munkássága is. (*Az ötödik évszak* és a *Horgonyhely* kábé egyszerre íródott, tehát nem közvetlen hatásról van szó, hanem némileg hasonló látásmódról, melyet például a fantasy és a tudomány összekapcsolása is indokol.) *Az Irba és bőr* – per pillanat – vitathatatlanul a legjelentősebb – korunkban játszódó – magyar biopolitikai fantasy. Ami azt a távlati kérdést veti fel, hogy meg kell vizsgálni másfelől, milyen pozíciót foglal el a magyar posztthumán irodalom (Bartók Imre, Nemes Z. Márió, Németh Zoltán, Tóth Kinga műveinek) heterogenitás-érzékeny kontextusában. Valószínűleg azzal a kulturális átrendeződéssel van tehát kapcsolatban, melyben az utóbbi években *embertelen jó* a felhozatal. (*Gabo*)

H. NAGY PÉTER

Zsiványok, maffiózók, bérgyilkosok

DEZSŐ ANDRÁS: *MAFFIÓZÓK MACKÓNADRÁGBAN. A MAGYAR SZERVEZETT BŰNÖZÉS REGÉNYES TÖRTÉNETE AZ 1970-ES ÉVEKTŐL NAPJAINKIG*

„A Szájmonról dossziét nyitó százados ekkor még nem tudta, ki ült aznap az asztal túloldalán. Merthogy a tengerentúlon Szájmont már nemcsak irodaszerekkel foglalkozó üzletemberként, hanem a Los Angeles-i magyar maffia vezetőjeként emlegették”. (19.) Dezső András, az *Index* bűnügyi témákkal már korábban is foglalkozó újságírója a maga nemében jelentős művet tett le az asztalra, amennyiben megírta a magyar szervezett bűnözés elmúlt négy évtizedének történetét. A *Maffiózók mackónadrágban* című könyvre a legjobb – s ebben az esetben reményeim szerint nem semmitmondó – jelző az, hogy *érdekes*. Az alvilágba „lemerülni” ugyanis korántsem szokványos, mert kimondottan nehéz: sem a hatóságok, sem maguk a bűnözők nem érdekeltek abban, hogy kilétük, viselt dolgaik, a nyomozások adatai, a rendőrség átejtésének különféle praktikái (a bűnözői „know-how”) csak úgy bárki számára hozzáférhetőek legyenek. A korábban más kötetben (*Legendavadászat*, 2006) társszerzőként közreműködő Dezső első önálló könyvében interjúkra, újságcikkekre és levéltári adatokra támaszkodva igyekszik teljes áttekintést adni a magyar szervezett bűnözés kezdeti lépéseiről, kibontakozásáról és mai (az elmúlt tíz év) állapotáról.

Van ebben a könyvben, pontosabban a benne leírt figurákban valami egészen zavarba ejtő. Az leginkább, hogy a bemutatott gazfickók, azok legalábbis, akik

megúszták a kilencvenes és kétezres évek brutális kivégzéseit, továbbra is köztünk élnek. Saját bevallása szerint a szerzőt is a velük való „találkozás” motiválta a könyv megírására: feltűnt neki, hogy a kecskeméti maffiaperben a vádlottak padján ülők között több idősebb ember is helyet foglal, akiknek a hetvenes évekbeli tevékenysége, mint később kiderült, a magyar szervezett bűnözés első lépéseinek tekinthető. Furcsa érzés belegondolni, hogy a több évtized távlatából áttekintett betöréseket, rablásokat és egyéb bűncselekményeket adott esetben éppolyan kocsmákban, éttermekben vitatták meg (legalábbis amit nyilvános helyen meg lehetett), amilyenekben alkalmasint maga az olvasó is megfordul(hatott). Aki annak idején egyszer-kétszer betért az Old Firenze nevű szórakozóhelyre vagy később a Lőrinc étterembe, nem feltétlenül sejtette, hogy az a magyar alvilág kedvelt törzshelye. A bűnözők leginkább a filmekben könnyen felismerhetőek, a valóságban nem mindig utal sok dolog arra, hogy éppen egy gazfickóval találkozunk. Ahogy egy korabeli, a kötetben idézett *Magyar Nemzet*-cikk fogalmaz: „A vádlottak padján ülő fiatal srácok szinte kivétel nélkül kellemes külsejűek. Van közöttük angolarcú, szőke, kislíus, van elegáns, flanelöltönyös, belvárosi vagány”. (99.) Sosem tudhatjuk, hogy a mellettünk a fröccsét kortyolgató vagy ebédelő társaság nem egy betörést vagy egy leszámolást eszel-e ki éppen; nem csak a hősök, de a bűnözők, a tolvajok és a bérgyilkosok is köztünk élnek.

A könyvből a bűnözés történetén átszűrve az előbb fejlődő, majd hanyatló szocializmus képe is kiviláglik, akárcsak a rendszerváltás utáni furcsa – egyszerre szabaddá váló és egyszerre a kommunista múlt által meghatározott, bizonytalansággal terhelt – kilencvenes évek, a továbbra is vad kétezres évek, valamint az elmúlt évtized Magyarországa. Az első két fejezet (*Hajnali batársértők, 1973–1983, Külvárosi éjjelek 1983–1990*) esetében a szocializmus mindennapjai mögötti rejtett, „második” valóság kirajzolódása rendkívül izgalmas, vagyis az, hogy hogyan épül fel és válik egyre profibbá a szervezett bűnözés, vagy hogy – a rendszer által félig-meddig engedve, de mégiscsak nem egészen tisztességes módon – hogyan alakul ki egy újjgazdag réteg (az ún. gebinesek), akik a nehezen megszerezhető szocialista autók korszakában is már nyugati kocsiikkal járnak, és akiket más okból, de egyszerre figyel a hatalom és figyelnek a bűnözők is. A kilencvenes évek elbeszélése pedig már csak azért is izgalmas, mert a rendszerváltásról és az azt követő időszakról általában politikátörténeti vagy ideológiai kontextusban szokás beszélni: az elmúlt harminc évről szóló diskurzust a politikai pártokra, újra feltűnő eszmékre, a közjogi rendszerre, a szabad sajtóra stb. vonatkozó érvvezetések uralják elsősorban. A bűnözés azonban kevésbé jelenik meg az évtized történetének elbeszéléseiben, noha a leszámolások és robbantásos merényletek nyilvánvalóan nem hagyták érintetlenül a politikát sem. Ebben az értelemben Dezső András könyve egyfajta alternatív társadalomtörténetként is interpretálható (feltéve, hogy ez a gesztus nem értékeli túl a könyv jelentőségét): kik voltak, akik megtettesítették a „bűnügyi-bűnözői kontinuitást” a szocialista rendszer összeomlása után is, és mit csináltak a kilencvenes és kétezres években? A kötet úgy ad választ ezekre a kérdésekre, hogy elolvasása után azt érezhetjük, *egy bizonyos szempontból* jobban érthetjük azt az országot, amelyben élünk, de legalábbis úgy tekinthetünk rá, ahogyan korábban nem.

Alcíme szerint a *Maffiózók mackónadrágban* a szervezett bűnözés regényes történetét kívánja nyújtani, a „regényes” itt azonban korántsem magától értetődő. Érthető egyfelől úgy is, mint ami az események és a szereplők kalandosságára utal, és bizonyára nem egészen idegen a kötet retorizáltságától, hogy kvázi kalandhősökként vigye színre a magyar szervezett bűnözés figuráit, még ha itt hangsúlyozottan antihősökről van is szó, és nem pozitív figurákról. Másfelől úgy is érthető, mint ami az oknyomozó újságírás, a tényirodalom és a regény mint fikciós műfaj határán mozog. Ez azonban csak korlátozottan jellemző a kötetre: vagy szó szerinti idézeteket olvasunk, vagy a hozzáférhető dokumentumokból rekonstruált párbeszédet. „Mindenképpen el akartam kerülni, hogy ezt az amúgy is mítoszokkal, legendákkal övezett világot még több legendával, esetleg összeesküvés-elmélettel gazdagítsam.” (388.) A kötet felépítése ugyanakkor valóban a regényesség érzetét erősítheti, amennyiben minden fejezet elején kapunk egy összefoglalást arról, hogy kik a fejezet *főbb szereplői* és egy-egy, az adott részre jellemző idézet kiemelésével arról is értesülünk, hogy nagyjából mit olvashatunk a következő lapokon. Az olyan megfogalmazások pedig, mint az „[el]bben a részben találkozhatunk...” (111.) ezzel és azzal a bűnözővel, egyfajta sorozatjellegű kölcsönöznek a kötetnek, miközben minden fejezet megmarad a tényirodalom és az oknyomozó újságírás határain belül.

Ugyanakkor például az, hogy a kilencvenes évek gyilkosságait, robbantásait kik és milyen indítékok alapján követték el, részben csak a kötet végén derül ki. Ez ennyiben szintúgy a regényesség érzetét erősítheti: a kötet felépítésére jellemző, hogy a mozaikok folyamatosan kapcsolódnak egymáshoz, korábban jelentéktelennek tűnő részletek és szereplők értékelődnek fel egy-egy későbbi fejezetben. Az olvasónak tehát résen kell lennie, de a könyv élvezeti értéke részben éppen a mozaikok folyamatos felépítésében is rejlik. Minden évtized külön fejezetként szerepel a kötetben, így azok az olvasók, akik nem akarják a hazai szervezett bűnözés geneziséét olvasni, hanem kimondottan egy-egy bűncselekményre kíváncsiak, a megfelelő fejezethez lapozva még így is egy nagyobb – minden esetben egy évtizedet átfogó – kontextusba ágyazva kaphatnak képet az adott eseményekről. Dezső könyvének információgazdasága azonban némiképp próbára is teheti az olvasót, nekem legalábbis időnként nehezemre esett fenntartani az érdeklődésem minden apró részlet iránt – részint éppen azért, mert nem tudtam, hogy az éppen feleslegesnek ítélt mondatokra később jó lesz visszaemlékezni.

A kötet címében szereplő „mackónadrág” arra utal, hogy a magyar szervezett bűnözés – a könyvben tárgyalt súlyos bűncselekmények ellenére is – azért nem összehasonlítható az amerikai, orosz vagy éppen az olasz maffia tevékenységével. Nekünk általában csak amolyan mackónadrágos bűnözők jutottak, szerencsénkre, persze. Kicsit ahhoz hasonló ez, mint az a bizonyos magyar narancs *A tanúban*: kicsit sárga, kicsit savanyú, de kétségkívül a miénk.

Ez a „mackónadrágosság” azonban becsapós: ahogyan haladunk előre az időben, egyre több valódi kemény bűnöző jelenik meg a lapokon, a piti betöréseket pedig felváltják a brutális gyilkosságok. A kemény legények egyike Markó, akit a korabeli rendőri akták nagyon veszélyes bűnözőként írtak le, s aki disszidálása után egy fejlődéssel meggyilkolta az amerikai magyar bűnözők alvezérét, Szendrő Öcsit, 1990-ben pedig egy tűzharc során veszítette életét, amikor halálos lövést

adott le egy Los Angeles-i rendőrre, de a rendőr fegyvere által maga is életét veszítette. (170.) Halála, noha közvetlen hatást az itthoni eseményekre nem gyakorolt, Dezső értelmezésében mégis szimbolikusan tekinthető: „Markó ugyanis már a hetvenes-nyolcvanas években megtestesítette mindazt az erőszakosságot, amely a kilencvenes évek magyar alvilágában természetes, mondhatni, mindennapi lett.” (172.) Ugyanígy az sem ígért sok jót, amikor a másik nehézfiú, Seres a Lőrinc étteremben egy szamurájkarddal bírt jobb belátásra egy késsel hadonászó arab vendéget. (121.) Markó azonban, amellett, hogy valódi alvilági figura volt, disszidálásáig egyszersmind az édesanyjával élt, igazi mama kedvence is volt; halála előtt is éppen az édesanyjával telefonált. Egy másik, nála sokkal veszélyesebb bűnöző volt Csontkező, akinek a nevéhez számos, meglehetősen kegyetlen gyilkosság is kötődött már egészen fiatal korától kezdve. (202–206.) Gúnynevét is kegyetlensége miatt kapta, s a halála is kegyetlen volt: egy maszkos férfi saját presszójában lőtte agyon a hírhedt bűnözőt.

A rendszerváltás után jelentek meg a külföldi, többnyire orosz, ukrán, albán, török, román stb. szervezett bűnözői csoportok is, amelyek a magyar alvilágnál lényegesen erőszakosabbak voltak. Az akkori időszak „olajozásának” a háttérében is leginkább az orosz maffia állt: „a rendszerváltás utáni olajozás valójában az oroszok üzlete volt. Ők találták ki, nélkülük nem valósulhatott volna meg, és ők kerestek hozzá magyar partnereket, beleértve a hazai alvilág nagymenőit.” (229.) S míg a kötet által elmesélt történet kezdetekor a kábítószer meg sem jelent az országban, addig ma már nem csak, hogy jelen van, és komoly problémákat okoz, de a „magyar drogpiacon mára szinte teljes egészében a külföldi maffiacsoportok uralják: albánok, montenegróiak, szerbek, és a magyar bűnözők legfeljebb csak kiszolgálói a külföldi bünszervezeteknek”. (376.) Az Európában „valaha volt legbrutálisabb alvilági leszámolás” (279.) viszont éppen magyarok nevéhez fűződik: a felvidéki Dunaszerdahelyen, a települést irányítása alatt tartó Pápay Tibort és embereit a klán törzshelyének számító bárban géppisztolyosok mészárolták le különös kegyetlenséggel. A kilencvenes évek egyszersmind jelentős társadalmi feszültségek időszaka is: míg „az alvilág krémje – az olajbűnözés következtében – 1995 környékén százmilliókkal dobálózott naponta, az átlagkereset nem haladta meg a havi negyvenezer forintot”. (233.)

Nem kevés tanulsággal szolgál, ahogyan az alvilág emberei kihasználják a szocialista rendszer összeomlása utáni átmeneti időszakot. (Az ezt az évtizedet feldolgozó fejezet címe nem véletlenül *A káosz korában 1990–2000*.) A régi szabályok érvényüket veszítették, az újak még formálódnak, a titkosszolgálatok pedig a korábbi időszak beszerzése miatt „segítették” a bűnözőket: akiket beszerveztek, közelről láthatták, milyen módszerrel dolgoznak a hatóságok, információikat pedig továbbadták más, titkosszolgálati vagy rendőrségi kapcsolattal nem rendelkező kollégáiknak. A rendőrségnek nemigen volt olyan akciója, amiről ne tudtak volna már előre az alvilág szereplői. Ráadásul a korábbi évtizedben is bevált gyakorlat volt, hogy a beszerezett bűnözők az információkért cserébe egyfajta védettséget is élveztek: akiket beszerveztek, azokat nem volt szabad veszélyes bűnözőnek nyilvánítani. Ezt az eljárást nevezték akkoriban *priorizálásnak*. A ’89–90 utáni bizonytalanságban pedig a korrump rendőrök száma is jócskán megugrott; egy ilyen időszak leginkább a bűnözőknek kedvez. A káoszhoz a rendőrség tehetetlensége is

kellett: egy meglehetősen leromlott infrastruktúrával és nem kevés bizonytalansággal bíró rendőrség állt szemben egy viszonylag jól felépített és felszerelt, a hatóságok praktikáit ismerő alvilággal szemben. Részint pedig a demokratikus átmenet biztosított lehetőséget például bordélyházak nyitására, ahogyan a kuplerájt működtető Vizó is érvelt az újságíróknak: „aki demokráciában és liberális piacgazdaságban gondolkodik, az adminisztratív úton nem tehet semmit ellene”. (178.) A bordélyt persze hamar bezárták, de az eset jól mutatja a bűnözők akkori magabiztosságát.

Olykor feltűnnek „becsületes” gazfickók is a könyvben, legalábbis időnként valamiféle bűnözői etika rajzolódik ki a történetekből. Ilyen az, amikor az egyik bűnöző az újabb csoportosulásokon az „erkölcs” és a tisztelet hiányát kéri számon. „Ma mindenki tróger és aljas. Amikor fiatal voltam, még voltak erkölcsök.” (7.) Vagy például amikor az egyik esetben (a nyolcvanas években) a betörők eltévesztették a házszámot, és egy olyan szegény házba törtek be, hogy inkább ők hagytak ott ötszáz forintot, minthogy elvittek volna bármit is. (114.) Ugyanide tartozik, hogy a bünszervezetek tiszteletben tartották egymás hatókörét, és működésük során nem léptek át a „másik kerületébe”. A hamiskártyások pedig időnként kimonodtan bűnözőket kopasztottak meg, elnyerve tőlük a tisztességtelenül szerzett pénzt, autót és így tovább.

A kötetben természetesen szó esik a feltehetően valamennyi olvasó által többé-kevésbé ismert esetekről is, mint az Aranykéz utcai robbantás, a Fenyő-gyilkosság vagy éppen az olajszőkítések. Az olyan nevek pedig, mint Vizoviczki, Portik, Tasnádi vagy a szlovák bérgyilkos, Jozef Roháč szintű ismerősen cseng a bűnügyi újságírás cikkeit nem forgató olvasóknak is. Visszatérő, és nem is egészen cáfolt eleme az Aranykéz utcai robbantásnak, hogy abban a szlovák titkosszolgálat sem érintetlen. „Ma már ugyanis tudható, hogy a szlovák titkosszolgálat – Mečiar utasítására – egy *Omega* fedőnevű akció keretében destabilizálni akarta az akkor az Európai Unió felé törekvő Magyarországot, ezért erős a gyanú, hogy több budapesti robbantást is ennek az akciónak a keretében szerveztek meg.” (364.)

Az események sűrűsödése, a robbantások és leszámolások miatt a kötet legizgalmasabb részei az elmúlt három évtizedet feldolgozó fejezetek. Másként mondva: a géppisztolyos lövöldözések korában az előző évtizedek kasszafúrásai vagy autólopásai meglehetősen kistűlű bűncselekményeknek tűnnek. A kötet több, mint felét kitevő III., IV. és V. fejezet azért is lehet érdekesebb a megelőző kettőnél, mert ezekről az eseményekről számos olvasónak lehet valós tapasztalata is (kivált azoknak, akik akkor az egyes bűncselekményekkel érintett városokban, kerületekben éltek), s talán nem haszontalan tudni, hogy az annak idején elkövetett merényletek mögött kik és milyen motivációk álltak.

A kétezres évek első évtizedének második felében, majd 2010 után aztán számos olyan ügyet felgöngyölítettek, amelyek évtizedek óta megoldatlanok voltak, a bűnözők pedig vagy leszámoltak egymással, vagy kiöregedtek, vagy pedig börtönbe kerültek. „A magyar szervezett bűnözés mindenesetre abban a látványos formájában, ahogy az előző oldalakon megismerhettük, ma már nem létezik.” (384.) Reméljük, ez az állapot így is marad. (21. Század Kiadó)